

XXI. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH. SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ.

21ST INTERNATIONAL COLLOQUIUM ON REGIONAL SCIENCES. CONFERENCE PROCEEDINGS.

Place: Kurdějov (Czech Republic)
June 13-15, 2018

Publisher: Masarykova univerzita, Brno

Edited by:

Viktorie KLÍMOVÁ

Vladimír ŽÍTEK

(Masarykova univerzita / Masaryk University, Czech Republic)

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XXI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 1–5. ISBN 978-80-210-8969-3.

AUTHOR, A. Title of paper. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *21st International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. pp. 1–5. ISBN 978-80-210-8969-3.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2018 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8969-3

ISBN 978-80-210-8970-9 (online : pdf)

PERCEPCE SAKRÁLNÍ A DUCHOVNÍ KRAJINY NA ÚSTECKU

Sacral and spiritual landscape perception in Ústecký Region

LADISLAV BOBR¹

GUSTAV NOVOTNÝ²

¹Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje ¹Depart. of Social Geography and Regional Develop.
Přírodovědecká fakulta Faculty of Science
Univerzita Karlova Charles University
✉ Albertov 6, 128 43 Praha, Czech Republic
E-mail: bobrl@natur.cuni.cz

²Katedra geografie ²Department of Geography
Přírodovědecká fakulta Faculty of Science
Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem J. E. Purkyně University in Ústí nad Labem
✉ České mládeže 8, 400 01 Ústí nad Labem, Czech Republic
E-mail: Gustav.Novotny@ujep.cz

Anotace

Příspěvek se zaměřuje na duchovní vnímání sakrální krajiny v Ústí nad Labem a v Ústeckém kraji, tedy v oblastech, které jsou dlouhodobě řazeny mezi nejméně religiozní v rámci České republiky. Cílem je zhodnocení percepce krajiny očima mladých osob v Ústeckém kraji - se zaměřením na jejich duchovní představy a preference související s konkrétními místy. Text diskutuje tři hlavní, navzájem propojená témata týkající se percepce krajiny v Ústeckém kraji. Prvním tématem je sakrální krajina spojená s vnímáním duchovních a osobně důležitých míst, dále je řešena percepce krajiny v rámci konceptu scénických silnic a třetím cílem je přiblížení vnímání sakrálních a duchovních prvků krajiny, jako jsou kostely, kaple, lesy, vyvýšená místa v krajině, ale i pietní místa sloužící jako památníky obětem dopravních nehod. Bylo využito dotazníkového šetření, které zkoumá duchovní postoje mladých osob studujících geografii v Ústí nad Labem. Výsledky přibližují duchovní postoje vůči konkrétním místům za splnění podmínky velmi nízké deklarované religiozity a přináší přehled míst a pocitů s nimi spojenými. Výsledky zároveň poukazují na specifické a relativně výrazné duchovní vnímání určitých krajinných prvků mladými lidmi působícími v Ústeckém kraji.

Klíčová slova

sakrální krajina, percepce, Ústecký kraj

Annotation

The contribution strives to study the spiritual perception of the sacral landscape in Ústí nad Labem and Ústecký Region, i.e. in those areas which are ranked among the least religious within the Czech Republic. The aim of the article is to explore the landscape perception from the viewpoint of young people in Ústecký Region – with the focus on their spiritual imagery and preferences related to concrete places. The paper discusses three main interrelated topics, which are linked with the landscape perception in Ústecký Region. The first theme is the sacral landscape associated with the perception of spiritual and personally important places; then the perception of the landscape through the concept of scenic roads; third aim is to approximate the perception of sacral and spiritual elements of the landscape such as churches, chapels, forests, elevated places in the landscape and roadside memorials. A questionnaire survey has been used to explore the spiritual attitudes of young people studying geography in Ústí nad Labem. The results point out the specific spiritual attitudes toward specific places assuming the condition of very low declared religiosity and provide an overview of the places and feelings associated with them. The results also point to the specific and relatively significant spiritual perception of certain landscape elements by young people which act in the Ústecký Region.

Key words

sacral landscape, perception, Ústecký Region

JEL classification: Z12**1. Úvod: cíl a kontext výzkumu**

Krajina tvoří důležitou složku prostoru, kterou obývá každý živý tvor této planety. Moderní počátky snahy uchopit její komplexnost lze najít již koncem 18. století u Alexandra von Humboldta; podle Lipského (1998) označoval von Humboldt krajinu jako „celkový charakter území“. Forman a Godron (1993) ve své Krajině ekologii definují krajinu jako heterogenní část území skládající se ze shluku mezi sebou interagujících ekosystémů, které se opakují v podobných uskupeních v rámci krajinných výseků širokých několik kilometrů. Nizozemská škola dle Lipského (1998) nahlíží na krajinu jako na komplex systémů vyššího řádu, které jsou v interakci mezi sebou. Svoji povahou jsou neoddelitelnou součástí zemského povrchu a celý soubor je utvářen a udržován soustavnou činností abiotických, biotických a antropogenních činitelů. Důraz je přitom kladen na tři aspekty, a to percepci, horizontální a vertikální strukturu krajiny – viz také Stibral, Faktorová (2015). Důležitou roli v krajinném systému pro nás hrají antropogenní vztahy a vlivy. Dlouhodobé působení těchto vlivů popisují Stibral s Faktorovou (2015), kteří se mj. věnují formování pojmu krajina od období renesance, včetně její reflexe v malířství a literární tvorbě. Obsáhle se studiem krajiny z pohledu společenských věd zabývá i Schama (2007), který primárně vnímá krajinu jako kulturní jev (podobně také Cosgrove 1998, Wylie 2007); jde o konstrukt imaginace vystavěný ze dřeva, vody a kamene. Člověk se stal i z pohledu planetárního měřítka významným faktorem do takové míry, že ryze přírodní krajina přestala prakticky existovat (Schama 2007). Sakrální krajinu je tedy nutné vnímat primárně z pohledu antropogenního, jelikož tento typ prostředí vytváří pouze člověk; stejně tak je i on jediným známým tvorem schopným vnímat krajinu tímto způsobem. Zařazení sakrální krajiny čistě podle antropogenního vlivu je nicméně problematické (Zonneveld 1995, Forman a Godron 1986, Lipský 1998). Nezpochybnitelný je aspekt kultury a životního stylu; sakrální krajinu nalezneme v rurálním prostředí např. formou roztroušené barokní architektury (Havlíček 2011), ale i ve městech, kdy se v silně urbanizovaném prostředí setkáváme s různým vlivem sakrálních objektů na život jednotlivců (Novotný, Daněk 2017). Důležitá může být také estetická funkce těchto objektů (Havlíček, Hupková 2008), na druhou stranu pro věřící jde především o prostory pravidelného setkávání či „technická místa“ náboženské praxe (Novotný 2017). Existují i sakrální místa, která se nacházejí v přírodě blízkém prostředí, tedy v poslední části klasifikace podle Zonnevelde (1995). Může se jednat o odlehlejší poutní místa, boží muka, ale i „posvátná místa“ existující po staletí. Řada posvátných prostorů a míst je určena věčností (tak jako pohyblivá *Torah*, prostor Židů), i když jsou vytržena ze svých teritoriálních hranic (Park 1994). Většina takových míst je však jasně definována a jejich geografická lokalizace zůstává nezměněná a pevná v čase. Vhodným příkladem je posvátná hora Uluru (Ayers Rock) v Austrálii. Toto posvátné místo, které je součástí národního parku Uluru-Kata Tjuta, bude mít od roku 2019 uzavřen přístup na vrchol: hlavním důvodem je navrácení hory domorodcům, kteří vnímají negativně intruzi turistů do svého posvátného prostoru (NGČ 2017). Existují však i příklady posvátných míst, které se volně objevují v průběhu času a mohla dokonce změnit příležitostně lokalitu. Jde například o tzv. Posvátné místo 75 na hoře Omine v Japonsku – jde o postupnou „sérii“ 75 vytyčených poutních míst, přičemž tato série dosud není ukončena (Park 1994).

Proč se člověk neustále obrací k přírodě, když na druhé straně vznikají „umělé“ chrámy, např. kostely ve městech? Thoreau (2010) ve svém díle *Chůze* představuje pohled na průmyslovou revoluci a změnu společnosti s ní spojenou, prostorovostí města z pohledu chodce se dále zabývá např. DeCerteau (1984). Autor se cítí být svázán urbanizmem měst a s ním spojeným způsobem života. Vydává se proto na poutě do dosud přírodních míst, aby zde rozjímal a osvobodil se ze svazujícího monotónního denního rytmu městského člověka. Současné využití krajiny se tak může podobat Thoreauovi (2010) a jeho konceptu útěku od civilizace a rozjímaní (viz také Woods 2005). Podobně Schama (2007) poukazuje na snahy člověka vrátit se k přírodě k našim kořenům. Opírá se přitom, mimo jiné, o spis *Germanika*, který ukazuje soupeření římské civilizace s germánskými kmeny. Zejména pak porážka legií v bitvě v Teutoburském lese ukazuje, že i vyspělá civilizace neobstojí v porovnání s přírodní silou reprezentovanou v tomto případě germánskými obránci a divokým přírodním prostředím. Dalším konceptem, na který Schama (2007) poukazuje, je příroda jako zdroj života, který je nutno chránit a zabránit jeho zničení, např. Bělověžský prales se zubrem, pro tuto oblast typickým zvířetem. Autor zde poukazuje na fakt, že člověk dokázal pozměnit okraje tohoto dnes chráněného území, ale zničit jádro pralesa se neodvážil, ani když bylo území pod vládou cara ani při německé okupaci. Dalším důležitým faktem, na který Schama (2007) poukazuje, je schopnost krajiny, resp. zejména lesa, poskytnout ochranu v době potřeby. Dokládá to na příkladu germánských kmenů v bojích s Římany; v jiných historických obdobích naopak podle Stibrála (2005) lesy měly spolu s horami velmi negativní pověst (hustý a neprostupný porost, nebezpečná zvěř, nebezpečné cesty a všudypřítomní lupiči). Celý koncept percepcie byl ovlivněn náboženstvím a biblickou interpretací stvoření a vývoje světa, pozitivní reputaci

získala divoká krajina zhruba s příchodem romantismu (Stibral 2005). Před jeho nástupem názory obyvatel výrazně ovlivňovala náboženská paradigma: zejména snaha vytvořit „pozemský ráj“ – dokonalou krajinu, a tím se přiblížit k Bohem dříve vytvořené ideální krajině. Změna nastala postupně pozvolnou propagací přírodních prvků v rámci krajinomalby, ale i architektury, např. šlo o rozsáhlé výstavby zámeckých zahrad a okrasných staveb či krajinné úpravy nezpevněné bažinaté půdy, jako tomu bylo v italském kraji Veneto v raném novověku (Cosgrove 1998). Významný byl i návrat umělců k prvkům antické kultury (Ovidius, Vergilius); díky tomu vznikl např. archetyp Arkadské krajiny. Tento typ zobrazoval ideální lesostepní krajinu s dostatkem potravy, širokým výhledem a možností úkrytu (Cosgrove 1998, Stibral 2005). Obsahoval i antické prvky, např. mýtická stvoření či chrámy. Zároveň se díky své popularitě tento druh krajiny stal výchozím pro další generace umělců zabývajících se krajinomalbou i zdrojem posvátna. Posvátná zkušenost přitom zahrnuje „prokázání něčeho, co je úplně odlišného řádu, něco, co nepatří do našeho světa“ (Eliade In Relph 1976). Taková zkušenost má hluboký existenční význam – především zajišťuje orientaci odkazem na svatá nebo posvátná místa. Posvátná místa jsou středy světa – body, v nichž se setkávají tři kosmické roviny nebes, země a pekla, a kde komunikace mezi těmito rovinami je možná. Tudíž každý chrám, každé místo, každé posvěcené území, a dokonce každý dům může být samostatným chrámem a vytváří posvátné místo (Raglan In Relph 1976). Rovněž moderní umělci se od počátku 20. století občas cíleně zaměřovali na specifickou práci s prostorem, prostředím a přispěli tak ke zvýraznění a reflexi zvláštního vztahu člověka k místu (např. specific art, land art) (Šiler 2017).

Občanské spolky i jednotlivci se v současnosti angažují v záchraně a opravě tisíců drobných sakrálních památek roztroušených po naší krajině (Šiler 2017). Ne proto, aby se u nich mohli modlit – třeba tak, jako to dosud běžně dělají Poláci – ale aby tyto sakrální prostory a artefakty už jen svou mlčenlivou existencí rytmizovaly prostor města a prováděly kulturní akupunkturu krajiny (Šiler 2017). Současná obnova sakrálních objektů není z převážné části podmíněna náboženskými motivy (Havlíček 2011).

V rámci percepce krajiny a jejího dalšího využití např. pro cestovní ruch či rekreaci se v průběhu 20. století v USA zformoval koncept scénických cest (*scenic roads*). Vychází ze spojení automobilismu a vyhlídkových tras, které mají ukázat krásy okolní krajiny. Daná tematika se váže k sakrálním místům také skrze tzv. roadside memorials, tj. památníky obětem dopravních nehod (Hartigová a Dunn 1998; Nešporová 2013; Nešporová, Stahl 2014; Przybylska 2015). V roce 1991 byla zakončena profilace konceptu do schváleného Kongresem USA jako federální program National Scenic Byway (U. S. Department of Transportation 2018). Účelem bylo využít i méně frekventovaných silnic a podpořit rozvoj turismu podél nich. Navrhované silnice musí vykazovat alespoň jednu ze šesti kvalit, kterými jsou archeologická, kulturní, historická, přírodní, rekreační nebo scénická hodnota (Bohr, Riezner 2017).

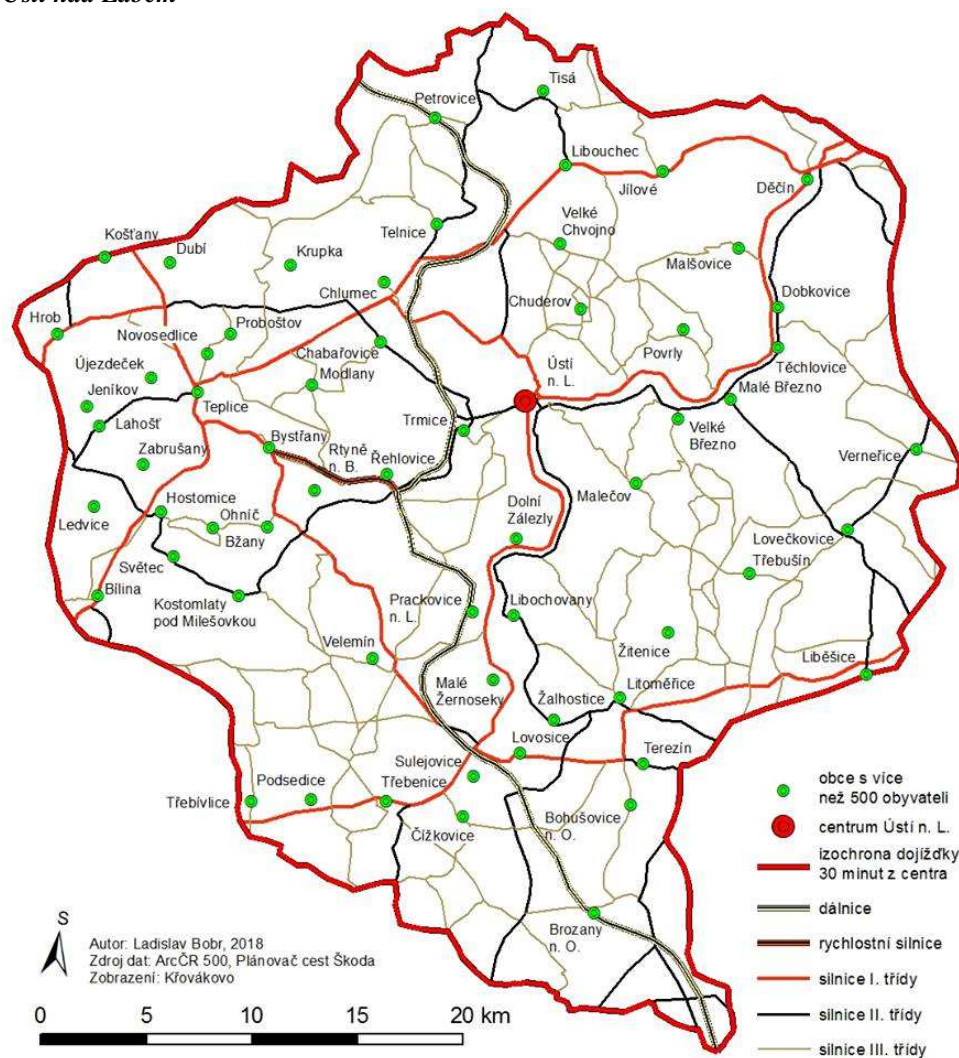
Podle Formana a Godrona (1993) je vnímání odvislé od úhlu pohledu pozorovatele. Tím je v našem případě lidský jedinec (výzkumná otázka se tedy zaměřuje na percepci krajiny obyvateli Ústeckého kraje, přesněji mladými respondenty ve věku 20-30 let, a to především na dolní hranici tohoto spektra – viz 2. Metodika), ale někteří autoři (např. Valenta 2008) zmiňují i jiné živočichy. Každý živý tvor využívá krajinu v jiném spektru, avšak ve svém maximálním rozsahu. Zatímco zvíře se bude snažit přežít a dle Maslowovy (2014) pyramidy potřeb se bude pohybovat na nižších úrovních tohoto pomyslného schématu, tak člověk využije více krajinných funkcí. Pouze člověk zatím dává svému okolnímu prostoru další významy a funkce. Výzkumný problém se tudíž úžeji zaměřuje na percepci klíčových sakrálních prvků Ústeckého kraje, ale i na imaginaci a prožívání osobních posvátných míst, které si respondenti vytvářejí v prostoru, který obývají.

Cílem tohoto textu je tedy zkoumání percepce krajiny očima mladých osob v Ústeckém kraji – a to prostřednictvím tří hlavních témat, která jsou navzájem propojena. V rámci výše zmíněného konceptu sakrální krajiny je záměrem přiblížit vnímání duchovních a osobně důležitých míst (pokud taková místa pro účastníky výzkumu vůbec existují), která se ne vždy spojují s církevními objekty v krajině; právě naopak, předpokladem bylo, že v rámci sekularizačních trendů se jedná spíše o jiná místa související více bezprostředně s přírodou. Dílčím cílem byla identifikace těchto duchovních míst a jejich významu pro současnou mladou generaci, včetně zhodnocení důležitých historických a orientačních bodů v Ústí nad Labem a v jeho okolí. Prostřednictvím konceptu scénických silnic bylo dalším cílem ověřit, jak je vnímána důležitost okolní scenérie při cestách neperiodických (např. cesta na dovolenou) i při běžné periodické dojíždě (cesta do školy, do práce) a zda případně má smysl dále rozvíjet koncept scénických silnic na Ústecku. Třetím záměrem je posoudit percepci a rozdíly ve vnímání sakrálních a duchovních prvků krajiny, jako jsou kostely, kaple, lesy, vyvýšená místa v krajině, ale i pietní místa sloužící jako památníky obětem dopravních nehod.

2. Metodika

Bylo využito kvantitativních geografických metod, a to dotazníkového šetření, kdy bylo postupováno podle typických metod tvorby a vyhodnocení dotazníku (Cloke et al. 2004, Disman 2008, Punch 2008). Hlavní témata šetření byla v souladu s cílem práce tři, a to vzájemně propojená: 1) duchovní a osobní místa v krajině, 2) percepce krajinné scenérie v okolí silničních cest a 3) postoje vůči sakrálním prvkům krajiny. Jednalo se o pilotní výzkum, který měl zajistit odpovědi reprezentativního vzorku v rámci určité skupiny (studenti katedry geografie PřF UJEP v Ústí nad Labem), přičemž po zhodnocení těchto výsledků je dalším cílem zpřesnit „zjemnit“ (viz Hendl 2005) či redefinovat témata a dílčí otázky. Navazující výzkum by se pak mohl rozvíjet více cestami – a to především a) pokračovat v rozsáhlejším kvantitativním šetření za účelem získání názorů širších vrstev obyvatel Ústecka, příp. Ústeckého kraje, b) kvalitativní výzkum s menším počtem vybraných respondentů za využití především rozhovorového šetření a standardních metod výběru komunikačních partnerů jako jsou např. metoda snowballingu (Cloke et al. 2004) nebo postup zakotvené teorie (Strauss a Corbinová 1999). Důvodem volby tohoto vzorku respondentů pak byla také snaha pokračovat ve výzkumu náboženských a duchovních představ mladých osob (Hopkins 2015; Novotný 2017; Novotný, Daněk 2017), a to se zaměřením na Ústecko či Ústecký kraj, který se podle statistických dat dlouhodobě řadí k nejméně religiozním regionům ČR (viz např. ČSÚ 2014).

Obr. 1: Ústecko definované izochronou průměrné časové dostupnosti (30 minut) osobním automobilem z centra Ústí nad Labem

Zdroj: vlastní zpracování

Dotazníkové šetření bylo provedeno ve druhém březnovém týdnu roku 2018 a byli do něj zahrnutí přítomní studenti všech ročníků a směrů ústecké geografie. Podařilo se získat odpovědi od 93 respondentů, z toho 63 % představovali muži (59 osob) a 37 ženy (34 osob). Průměrný věk všech respondentů činil 22,3 let. Mnozí respondenti žijí přímo v Ústí nad Labem a blízkém okolí (často uváděným místem trvalého bydliště byl např. Děčín nebo Krupka), jiní však zcela mimo definovaný region Ústecka, tudíž vznikl určitý amalgám představ o

osobní a duchovní důležitostí míst. Jednalo se o místa především sakrální, vybrané kostely a další památky, ale i taková, která bychom mohli ztotožnit s národními krajinami (viz např. Nairn 1997), ale i místa, která byla tvořena kopci a horami (Milešovka, Buková hora u Zubrnice, Malé Sedlo v městské části Střekov).

Úvodní část dotazníku se týkala představ o duchovních místech a vyjádření osobního vztahu k sakrální krajině. Dále byla na základě mapy Ústecka určována konkrétní místa, která mají pro respondenty duchovní význam. Ústeckem se zde rozumí region vymezený izochronou průměrné dojezdové vzdálenosti do 30 minut osobním automobilem, podle aplikace Škoda Route Planner (Škoda Plánovač cest 2018). Výčet vybraných sakrálních a duchovních míst na Ústecku nezahrnoval nutně jen „hmotné“ kostely a kaple, ale i lesní celky, vyhlídky v krajině apod. Na škále od 0 do 5 pak byla hodnocena percepce daných míst a po uzavření výzkumu definováno výsledné skóre daných lokalit. Respondenti také měli možnost vyjádřit, jaká duchovní a osobně důležitá místa jim v dané části dotazníku chyběla.

V následující fázi bylo provedeno více zaměřené dotazování důležitosti scenérie při dojížděcí do školy či zaměstnání, příp. při cestě na dovolenou, a to v souladu s konceptem scénických cest (Mauch, Zeller 2008; Bobr, Riezner 2017; U. S. Department of Transportation 2018). Záměrným překlenovacím bodem mezi tématem scénických silnic a dílčím hodnocením typů sakrálních objektů byla otázka týkající se pietních míst u silnic, které vznikají jako památníky obětem dopravních nehod. Sakrální krajina totiž zasahuje hned do několika kategorií scénických silnic (viz kap. 1), zejména kulturní a historický aspekt zde působí velmi silně. Proto i se využití tohoto konceptu pro poznávání a propagaci této krajiny jeví jako vhodné. Na Ústecku lze najít pestrou škálu krajinných typů spojených se specifickými aktivitami, je možné zde nalézt hornickou kulturu a zvyky, lázeňství či krajinu související s počátky české historie v podobě mýtické hory Říp nebo Stadice s pomníkem Přemysla Oráče. Rovněž se zde poměrně nově nachází Krušnohorský automobilový okruh, který spojuje zajímavá místa související s hornictvím. Scénické silnice se tak jeví jako užitečný koncept, který může napomoci Ústeckému regionu vymáňit se z kategorie průmyslové oblasti.

3. Diskuse výsledků

Se sakrální krajinou a duchovním významem jsou spojovány především hory a kopce, souhrnně místa, odkud je výhled do krajiny (62 %), na druhém místě, avšak s velmi podobným procentuálním podílem (60 %), si ústečtí studenti geografie se sakrální krajinou spojují kostely a kaple (v odpovědi bylo možné uvést více možností zároveň - Tab. 1). Významně je vnímán i les, a to i před křížky a božími muky, které si s vlastním vnímáním duchovna spojuje pouze 34 % respondentů. Jako místa s duchovním významem byly uváděny i hřbitovy; výjimečně jsou uváděna a diskutována historická místa, resp. jejich historická náplň/význam; v ojedinělých případech i vodní plochy (řeky, jezera) anebo prostory, kdy se jedinec nachází obklopen společností, a je tak vnímána síla a význam komunity osob. Na základě mapy Ústecka, které bylo definováno výše uvedeným způsobem (kap. 2), byla určována konkrétní místa, která mají pro respondenty duchovní význam. Velmi často bylo preferováno okolí místa bydliště, popřípadě i vzdálenější kopcovitá místa, jednak jako dominanta fyzického terénu, jednak jako vyhlídka do krajiny, což podpořilo původní hypotézu, že na duchovní aspekty míst s vyhlídkou do krajiny má smysl se dotazovat; zmiňovány pak byly i skalní útvary jako je skalní město v Tisé anebo Mariánská skála, která sama o sobě je jednou z dominant města Ústí nad Labem.

Tab. 1: Vnímání propojení vybraných prvků krajiny s vlastním duchovním životem (%)

kostely a kaple	60,22
křížky a boží muka	34,41
les	47,31
hory, kopce – místa, odkud je výhled do krajiny	62,37
jiné místo	21,51

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledky z části dotazníku, v níž byla bodována osobní důležitost míst, se ukázaly jako ovlivněné místem bydliště respondenta v rámci Ústecka. To samotné je určitým dílčím výsledkem, avšak při zkoumání duchovního významu městské a venkovské krajiny tato otázka vybízí k redefinici a k úžeji zaměřenému studiu samotného duchovna ve spojení s místy. Zcela zásadní roli pro respondenty výzkumu hrají především dvě místa (bez ohledu na místo trvalého bydliště), a to mýtická hora Říp (mimo výše definovaný region Ústecka, avšak ovlivňující imaginaci a nacházející se v dohledu z vymezeného území) a pevnost s památníkem holocaustu v Terezíně. Skóre těchto lokalit činilo 347 v případě Řípu a 341 u Terezína. Vysokého skóre dosáhla také hora Milešovka (296), která je považována za dominantu krajiny a časté místo volnočasových aktivit, skály v Tisé (286), ústecký hrad Střekov (263) a ústecký zámek Větruše (241), obě posledně zmíněná místa zároveň představují dominantu, ale i významnou vyhlídku do krajiny. Naopak jako v zásadě mylné se ukázalo zařazení dalších dvou vyhlídkových míst

na Ústecku, důvodem je pravděpodobně určitá nedostupnost daných lokalit; vyhlídka na Malém Sedle (skóre 86) se nachází v poměrně odlehleém prostoru v rámci Ústí nad Labem a rovněž podle výsledků tohoto výzkumu není příliš známá, zatímco v terénu výrazná Erbenova vyhlídka (136) nad sídlištěm Dobětice je poměrně odlehlá od míst, kde se ústečtí studenti pravidelně pohybují. Jako relativně nedůležitý se pro respondenty výzkumu jeví také pomník Přemysla Oráče v blízkých Stadicích (124) a Buková hora u Zubrnic (130). Jakými místy by mohly být tyto lokality bez výraznějšího osobního a duchovního významu nahrazeny? Respondenti znovu uváděli kopce a místa v souvislosti s místem bydliště, příp. památky, a to pod vlivem předchozí otázky, kde některým odpovídajícím mohla splývat místa duchovního významu s „pouhým“ vnímáním existence památek v místě bydliště. Výsledkem tak byla kombinace místa osobního působení, každodenních či pravidelných pohybů a místních památek; sakralita se v této fázi výzkumu vytratila.

Okolní scenérie při cestě po silnicích je ústeckými studenty geografie převážně vnímána jako spíše důležitá (48 %); více než 21 % ji pak hodnotí jako velmi důležitou a 28 % jako spíše nedůležitou. Téměř nikdo by ji neoznačil za naprosto nedůležitou. Při cestě na dovolenou je preferována cesta se zajímavější scenérií a to i na úkor prodloužení trasy (44 %). Shodně 22 % by zvolilo cestu co nejkratší a cestu, která je spíše kratší a méně zajímavá. Při cestě do školy však naprosto většina dotazovaných volí cestu co nejkratší bez ohledu na okolní scenérii (70 %), výjimečně se však lze setkat s preferencí cesty spíše delší a zajímavější (8 %), zatímco 3 % odpovídajících volí trasu co nejzajímavější bez ohledu na délku cesty. Při cestě do školy, příp. práce panuje neochota jakkoli navyšovat finanční náklady na takovou cestu, v případě cesty na dovolenou však vládne přístup v podstatě opačný, kdy jen minimum respondentů (9 %) tyto náklady navyšovat nechce a naopak převládá ochota výrazně tyto náklady navýšit částkou i nad 2000 Kč, a to u 24 % ústeckých studentů geografie. Ochota prodloužit si časově cestu do školy při možnosti vidět zajímavější scenérii se u nadpoloviční většiny respondentů nijak neprojevuje, 20 % by akceptovalo zvýšení do 15 minut, 14 % pak do 30 minut času. Ochota prodloužit si kvůli scenérii cestu na dovolenou ovšem existuje, a to i v řádech dní; nejčastěji uváděnou odpovědí byla možnost do 2 hodin, následovaná bezprostředně možnost uvést jakýkoli čas vyšší než 2 h. Často uváděným údajem byly 4 h, dále 24 hodin, ve výjimečných případech i několik dní.

Tab. 2: Důležitost okolní scenérie při cestě po silnici na Ústecku a volba trasy při cestě do školy/práce (%)

Důležitost scenérie		Volba trasy	
velmi důležitá	21,51	co nejkratší	69,89
spíše důležitá	48,39	spíše kratší a méně zajímavou	19,35
spíše nedůležitá	27,96	spíše delší a zajímavější	7,53
naprosto nedůležitá	2,15	co nejzajímavější	3,23

Zdroj: vlastní zpracování

Většina respondentů nepotvrdila závěry Przybylské (2015), která konstatovala rostoucí trend odmítání pietních míst u silnic, které vznikají jako památníky obětem dopravních nehod. Ústečtí studenti geografie se ukázali být velmi tolerantní v této otázce, kdy podstatná část dotázaných zároveň volila možnost „je to v pořádku, vhodné připomínají zesnulého člověka“ a „fungují jako užitečné varování, jako prevence před dopravními nehodami“. První z možností, která představuje pozitivní vnímání tohoto fenoménu, byla vybrána v 58 % případů, zatímco varianta hovořící o prevenci budoucích neštěstí získala 78 %. Lze se domnívat, že mladí lidé jsou obecně přístupnější k existenci pietních míst v bezprostředním okolí silnic, je také možné, že dokáží více soucítit s vrstevníky, kteří se nezdárá stávají obětmi těchto nehod; hlubšímu posouzení by však mělo předcházet podrobnější zkoumání, např. formou rozhovorů (Cloke et al. 2004, Disman 2008), k jejichž realizaci nečekaně pozitivní výsledky vybízejí. Zároveň by bylo chybou zastřít hlasy respondentů, kteří s tímto fenoménem nesouhlasí, přestože pouze 4 % odpovídajících uvedlo, že se jim tyto prostorové projevy piety nelíbí s tím, že nepatří do veřejného prostoru. Další 3 % je označilo za morbidní a taktéž nevhodné pro veřejný prostor; dílčí komentáře jednotlivých respondentů se týkaly např. nevhodnosti vytvářet tyto projevy osobních vzpomínek na veřejných místech, objevilo se i doporučení, aby si pozůstalí pomníčky „strčili do obývacího“.

Tab. 3: Názor na pietní místa připomínající nedávné oběti dopravních nehod (křížky, květiny u silnic...) (%)

je to v pořádku, vhodně připomínají zesnulého člověka	58,06
nelíbí se mi, nepatří do veřejného prostoru	4,30
nelíbí se mi, jsou morbidní	3,23
fungují jako užitečné varování, jako prevence	78,49
nemám na to žádný názor	2,15

Zdroj: vlastní zpracování

Kostely a kaple jsou vnímány především jako historické památky (92 %). Poměrně výraznou měrou jsou však chápány jako duchovní místa a/nebo místa zklidnění (68 %) a nezdárá i jako dominanty krajiny (29 %). Téměř

nikdo je neoznačil za zbytečný prvek a také procento neochoty či neschopnosti vyjádřit názor na kostely a kaple bylo velmi malé (5 %). Někdy je ústeckými studenty geografie oceňována architektura těchto míst, obecný užitek z cestovního ruchu, vnímány jsou příjemné pocity z těchto míst, ale v některých případech i pocity nepříjemné, které se pojí s opovržením vůči náboženství či s pocitem, že „ateista nemá na těchto místech co dělat“. Křížky a boží muka byly podobnou měrou chápány jako historické památky (58 %) a jako duchovní místa a/nebo místa zklidnění (53 %). Relativně významný podíl respondentů (13 %) je označil za zbytečný prvek. Při zjišťování pocitu při pohledu do krajiny z vyvýšeného místa (bylo předpokládáno, že takový pohled se pojí s duchovním životem či duchovními pocity - a odpovědi na začátku dotazníku to potvrdily) se ukázalo, že drtivá většina ho vnímá jako estetický zážitek (87 %), zároveň 28 % respondentů pociťuje neobvyklé duchovní pocity a 11 % pak dokonce přítomnost vyšší síly. Mezi dalšími pocity byl uváděn klid, radost z výstupu, přehled o krajině, nicotnost člověka oproti přírodě či celkový pocit volnosti. Náboženské preference respondentů byly zjišťovány až v závěrečné fázi dotazníku. Ústecký kraj vychází dlouhodobě ze statistik jako ten nejméně religiózní (ČSÚ 2014), přesto může překvapit velmi nízký podíl respondentů hlásících se ke konkrétní církvi – šlo pouze o 3 % studentů (3 osoby), přičemž dva respondenti se přihlásili ke katolictví a jedna studentka k Českobratrské církvi evangelické. Pouze 9 % respondentů uvedlo, že se hlásí ke křesťanství, ale nemají potřebu se účastnit mší ani jiných duchovních setkání. Jako nevěřící se označilo 52 % odpovídajících. Byl očekáván i poměrně vysoký podíl osob, které se přihlásí k možnosti „věřím v určitou vyšší sílu, kterou bych nenazval Bůh“, což je v souladu s aktuálními výzkumy o víře českých obyvatel „v něco“, tedy v určitou transcendentální sílu (Václavík 2010; Nešpor 2010; Štampach 2017). Věřících v tuto vyšší sílu bylo mezi ústeckými studenty geografie téměř 37 %, což indikuje možnost a zajímavost potenciálního dalšího zkoumání náboženských nebo spíše kvazi-náboženských postojů nejen mladých obyvatel Ústecka.

Tab. 4: Náboženský/duchovní postoj studentů geografie v Ústí nad Labem (%)

nevěřící	51,61
věřím v určitou vyšší sílu, kterou bych nenazval Bůh	36,56
hlásím se ke křesťanství, ale nemám potřebu se účastnit mší ani jiných duchovních setkání	8,60
jsem členem/členkou církve	3,23

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Pilotní výzkum se zaměřil na tři dílčí témata související s percepcí sakrálního a duchovního významu krajiny na Ústecku. Záměrem bylo také přiblížit religiózní a kvazi-religiózní představy o okolním prostoru. Religiozita je komplexně podmíněný systém individuálních a subjektivních světových názorů a její zkoumání v současné České republice přináší také poznatky o proměnách duchovních postojů mladého obyvatelstvu. V souvislosti s percepcí krajiny se v cílové skupině respondentů ukázaly jako klíčové přírodní prostory kopců a hor, vyvýšená místa v krajině, která se často pojí s duchovními pocity při vyhlídce do krajiny. Místa osobní důležitosti souvisí mj. s významnými lokalitami spojenými s českou národní minulostí, s mytologií (hora Říp) či utrpením nejen českého národa (Terezín), ale i s místy původu, přinášením k určitému (mikro)regionu a pravidelnými praktikami. U každodenních či pravidelných aktivit však u dojíždějících studentů není z osobního/duchovního hlediska důležité místo studia, ale místo domova. Také vnímání okolní krajinné scenerie se jeví jako důležité, tato důležitost při dojíždění do školy či práce není zanedbatelná, při cestování ve volném čase je pak poměrně zásadní. To indikuje vhodnost pokračovat s rozvíjením konceptu scénických silnic v ČR. Přestože deklarovaná religiozita (ve smyslu přihlášení se ke konkrétní církvi či alespoň pravidelného navštěvování mší a dalších duchovních setkání) ústeckých studentů geografie je mimořádně nízká, mnohá místa byla spojována s duchovním, čímž může být dále zpochybněna teze o ne-religiozitě (mladého) obyvatelstva ČR a Ústecka. Otevírají se tak možnosti újeji zaměřeného zejména kvalitativního zkoumání, které je jedním z autorů dlouhodobě řešeno, dosud především na příkladu moravských měst. Nabízejí se možnosti dalšího uchopení dílčích otázek, ohledně kterých jsme získali rámcové výsledky, a pokračování v poměrně lákavé možnosti studovat náboženské a duchovní postoje (nejen) mladých obyvatel Ústecka, tedy regionu s velmi výraznou geomorfologií, která k této specifické percepci nezanedbatelným způsobem přispívá.

Literatura

- [1] BOBR, L., RIEZNER, J., (2017). Scénické silnice a jejich proměny na příkladu USA a Německa. *Geografické rozhledy*, vol. 26, no. 3, pp. 31–32. ISSN 1210-3004.
- [2] COSGROVE, D., (1998). *Social formation and the symbolic landscape*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press. ISBN 0-299-15514-5.
- [3] CLOKE, P. a kol., (2004). *Practising Human Geography*. London: SAGE. ISBN 0-7619-7325-7.

- [4] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, (2014). *Náboženská víra obyvatel podle výsledků Sčítání lidu*. [online]. [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>
- [5] DECERTEAU, M., (1984). *The practices of everyday life*. Berkeley: University of California Press. ISBN 0-520-06168-3.
- [6] DISMAN, M., (2008). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1966-8.
- [7] FORMAN, R., GODRON, M., (1993). *Krajinná ekologie*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0464-5.
- [8] HARTIG, K., DUNN, K., (1998). Roadside Memorials: Interpreting New Deathscapes in Newcastle, New South Wales. *Australian Geographical Studies*, vol. 36, no. 1, pp. 5-20. ISSN 1467-8470. DOI: 10.1111/1467-8470.00036.
- [9] HAVLÍČEK, T., (2011). Sakrální objekty v krajině jako nedílná součást českého venkova. [online]. [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6485631>
- [10] HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M., (2008). Religious landscape in Czechia: new structures and trends. *Geografie*, vol. 113, no. 3, pp. 302-319. ISSN 1212-0014.
- [11] HENDL, J., (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- [12] HOPKINS, P., (2015). Scales of Young People's Lives. In Wyn, J., Cahill, H. (eds.) *Handbook of Children and Youth Studies*. London: Springer, pp.761-772. ISBN 978-981-4451-16-1.
- [13] KOLEJKA, J., (2014). *Nauka o krajině: pro studující geografie magisterských oborů*. Brno: Nakladatelství MU. ISBN 978-80-210-6659-5.
- [14] LIPSKÝ, Z., (1998). *Krajinná ekologie pro studenty geografických oborů*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-545-0.
- [15] LÖW, J., MÍČAL, I., (2003). *Krajinný ráz. Kostelec n. Černými lesy: Lesnická práce, s.r.o.* ISBN 80-86386-27-9.
- [16] MASLOW, A. H., (2014). *O psychologii bytí*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0618-7
- [17] MAUCH, C., ZELLER, T., (2008). *The World beyond the Windshield: Roads and Landscapes in the United States and Europe*. Athens (Ohio): Ohio University Press. ISBN 978-0821417683.
- [18] NAIRN, T., (1997). *Faces of nationalism*. Londýn, New York: Verso. ISBN 978-1859841945.
- [19] NATIONAL GEOGRAPHIC ČESKO, (2017). *Na vrchol Australského symbolu Uluru už se turisté nepodívají*. [online]. [cit. 2014-02-05]. Dostupné z: <https://www.national-geographic.cz/clanky/na-australsky-symbol-uluru-uz-se-turiste-nepodivaji-20171103.html>
- [20] NEŠPOR, Z., (2010). *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich. ISBN 978-80-7017-147-9.
- [21] NEŠPOROVÁ, O., (2013). *O smrti a pohřbívání*. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-320-2.
- [22] NEŠPOROVÁ, O., STAHL, I., (2014). Roadside memorials in the Czech Republic and Romania: Memory versus religion in two European post-communist countries. *Mortality*, vol. 19, no. 1, pp. 22–40. ISSN 1357-6275.
- [23] NOVOTNÝ, G., (2017). *Prostorové představy a praktiky mladých věřících v Brně*. [Rigorózní práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- [24] NOVOTNÝ, G., DANĚK, P., (2017). Sekularizace nebo re-sakralizace? Prostory víry mladých věřících v Brně. In *XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 945-951. ISBN 978-80-210-8587-9. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8587-2017-124.
- [25] PARK, C., (1994). *Sacred Worlds: An Introducing to Geography and Religion*. London, New York: Routledge. ISBN 0-203-42105.
- [26] PRZYBYLSKA, L., (2015). Memorial crosses in Poland: a commonplace and contested element of public roads. *Geografie*, vol. 120, no. 4, pp. 507–526. ISSN 1212-0014.
- [27] PUNCH, K., (2008). *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-381-9.
- [28] RELPH, E., (1976). *Place and placelessness*. Londýn: Pion Ltd. ISBN 978-0-85086-1761.
- [29] SCHAMA, S., (2007). *Krajina a paměť*. Praha: Argo. ISBN 978-80-7203-803-9.
- [30] SKLENIČKA, P., (2003). *Základy krajinného plánování*. Praha: Naděžda Skleničková. ISBN 80-903-2061-9.
- [31] STIBRAL, K., (2005). *Proč je příroda krásná*. Praha: Dokořán. ISBN 80-7363-008-7.
- [32] STIBRAL, K., FAKTOROVÁ, V., (2015). *Krajina – maska přírody? Studie ke estetice krajiny a environmentu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. ISBN 987-80-7394569-5.
- [33] STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Sdružení Podané ruce. ISBN 80-85834-60-X.
- [34] THOREAU, H. D., (2010). *Chůze*. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-317-2.
- [35] ŠILER, V., (2017). Prostor pro spiritualitu: Sakrální prostory v objektech péče vypovídají o české společnosti. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*, vol. 20, no. 4, pp. 142-144. ISSN 1212-1371.
- [36] ŠKODA PLÁNOVAČ CEST, (2018). *Plánovač cest*. [online]. [cit. 2018-01-03]. Dostupné z: <http://dealer.skoda-auto.cz/mini-apps/new-routeplanner>.

- [37] ŠTAMPACH, I. O., (2017). Dramatické posuny na náboženské scéně: Náboženství se v české společnosti po roce 1989 rychle mění. *Dingir: časopis o současné náboženské scéně*, vol. 20, no. 4, pp. 142-144. ISSN 1212-1371.
- [38] U. S. DEPARTMENT OF TRANSPORTATION, (2018). *America's Byways*. [online]. [cit. 2018-01-02]. Dostupné z: <http://www.fhwa.dot.gov/byways>.
- [39] VÁCLAVÍK, D., (2010). *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2468-3.
- [40] VALENTA, J., (2008). *Scénologie krajiny*. Praha: KANT. ISBN 978-80-86970-69-4.
- [41] WOODS, M., (2005). *Contesting Rurality*. Farnham: Ashgate. ISBN 978-0-7546-3025-8.
- [42] WYLIE, J., (2007). *Landscape*. London, New York: Routledge. ISBN 0-203-48016-3.
- [43] ZONNEVELD, I. S., (1995). *Land Ecology*. Amsterdam: SPB Academic Publishing. ISBN 9051031017.